

**Методи і прийоми роботи
над словниковими словами у
початкових класах**

з досвіду роботи
вчителя початкових класів
Куп'янської ЗОШ І-ІІІ ст.. № 12
Семененко Н.В.

*Думи мої, думи мої,
Що з вами робити ?
Якби ж то ви, думи мої,
Та навчили жити!*

Ось так у роздумах і пройшли останні п'ять років. Це роки моєї дійсно творчої і натхненної праці. Коли запропонували мені взяти український клас, вагалася: а як же без підручників, без методичок буду вчити? Та до болю защеміло серце. Чому це на нашій Куп'янщині українська мова не є "хазяйкою"? Чому ми соромимось її, а діти - не знають?

Кому ж, як не школі, тоді починати, кому відроджувати одвічні традиції земляків – куп'янчан. Хтось же повинен бути першим!

*І почала:
Нема методичок - їх пишу сама.
Нема підручників – шукаю їм заміну.
І бачу: всі зусилля не дарма!
Із вуст дитячих мова рідна лине.*

Тепер ця мова зворушує, як перше кохання. Я її чую скрізь: із вуст дітей, батьків та рідної доньки. Давно пишу вірші, але останні п'ять років - найбільше, бо з'явилося натхнення, якась життєдайна сила. Вони допомагають мені в роботі. Жодне сімейне чи шкільне

свято не обходиться без моїх віршів, серйозних, ліричних та гумористичних. У віршах - любов до рідної мови, до Куп'янщини, до батьківського дому.

*...Усе моє,
тепер хай буде ваше:
Уроки, досвід, праця всіх років.
І, може, не один «спасибі» скаже,
А хто не скаже - вчитись не хотів!*

За багато років роботи в школі прийшла до висновку, що найважливіше у вивченні української мови - це допомогти учням засвоїти правопис словникових слів. Словникові слова - це слова, які не можна перевірити правилами українського правопису або важко їх перевірити. Протягом чотирьох років навчання у початкових класах учням треба запам'ятати написання 148 словникових слів (1 клас - 38 слів, 2 клас - 52 слова, 3 клас - 58 слів).

І тоді настало питання: як здійснювати словникову роботу, щоб діти назавжди запам'ятали правопис цих слів? Багато прийомів і форм роботи перепробувала, та найефективнішим видався свій, самостійно розроблений методичний прийом роботи над словниковими словами.

Словникові слова для кожного класу записані на великого розміру таблиці так, щоб дітям було добре видно навіть з останньої парті. У кожного учня на парті планшет із словниковими словами під целофаном. Цей планшет присутній на кожному уроці української мови. Кожне слово в таблиці і в індивідуальному планшеті має свій порядковий номер, бо це дуже важливо. Вивчаємо словникові слова десятком, тобто на одному з уроків української мови записуються перші десять словникових слів до індивідуального планшета, кожне під своїм номером, виділяючи орфограми. Вивчені слова на класній таблиці позначаються червоними фішками. На наступних уроках української мові я починаю працювати окремо над кожним із цих слів, включаючи їх в каліграфинку (хвилинки каліграфії), в різного типу речення та диктанти. Та не тільки працюю над правописом цього слова, а й над його значенням. Не пропускаю жодного слова, яке вимагає пояснення, тлумачення.

Після вивчення десяти словникових слів (а це десь 10 уроків), працюємо над їх закріпленням. Часто пропоную учням записати словникове лото-гру, наприклад 10 із 25, 7 із 10, 10 із 38 і т.д. При цьому учні називають будь-яке число від 1 до 25, 10, 38, а я, знаходячи це слово у словнику, читаю слово, яке стоїть під цим номером. Самоперевірка цієї роботи проводиться за планшетом. Або часто я дітям називаю числа, і тоді вони повинні знайти в своєму

планшеті слово під цим номером і записати його в зошит. Названий номер, а не слово, заставляє учнів весь час звертатися до словника і ще багато разів перечитувати ці слова, а значить - запам'ятовувати, бо тут спрацьовує і зорове сприймання.

Отже, до кінця першого півріччя учні запам'ятовують увесь словник. У другому півріччі працюю над закріпленням словникових слів.

На кожному уроці української мови проводжу словникову роботу, "прив'язуючи" її до каліграфинки або вивчення нового матеріалу. Словникове слово, над яким будемо працювати на уроці, не називаю, а знову ж таки показую жетон, на якому записано числом номер цього слова у словнику, наприклад:

- Діти, знайдіть у словниковому планшеті слово за номером 16, бо з ним сьогодні будемо працювати. Це заставляє кожну дитину знайти і прочитати це слово (а це слово "вогнище").

На протязі всього періоду закріплення словникових слів діти працюють за "Орфографічним словником" М.П.Стефанцева, де є всі вивчені словникові слова. І тут знання дітей розширюються, бо вони знайомляться з цілим рядом спільнокорених слів до вивченого слова, з правильною постановкою наголосу. Багато працюю над значенням слів. Приємно, коли учні правильно говорять, коли їх мова збагачується новими словами. Тому на кожному уроці працюю

над розвитком зв'язного мовлення учнів. А словник - це золота скарбниця нашої мови.

Правду казав М.Т. Рильський:

«Не бійтесь заглядати у словник:

Це пишний сад, а не сумне провалля"».

Звичайно, словникова робота на уроці - методичний прийом, точніше,- форма роботи. Але мені видається за необхідне мати ще й тлумачний словник, якщо не постійно на парті, то хоча б у кожному класі (особливо у четвертому), щоб діти мали змогу самостійно збагачувати свої знання з мови.

А ось фрагмент уроку, де закріплюються знання словникових слів.

1. Каліграфинка

- А зараз діти, за хвилинку напишемо каліграфинку:

- А тепер попрацюєм із словом 16, що у планшеті (вогнище).

Можна:

- 1) скласти різні речення за метою висловлювання;
- 2) розібрати це слово за будовою;
- 3) підібрати до нього спільнокореневі слова! самостійно або звернутись до словника;
- 4) визначити число, рід, відмінок, якщо іменник;

- 5) підібрати до нього прикметник, дієслова;
- б) включити в деформований текст, в диктант і т.п. в залежності від теми уроку.

На уроках учням подобаються ігрові моменти, де проявляється найбільша їх активність. У пізнавальні ігри включаються всі учні, навіть ті, що не завжди уважно слухають. Тому на етапі закріплення словникових слів проводжу такі ігри:

- 1) "Граматичне поле чудес";
- 2) "Граматичний брейн-ринг".

Під час проведення гри "Граматичне поле чудес" пропоную дітям відгадати словникове слово на табло

--	--	--	--

При цьому учні бачать кількість букв, а я пропоную їм ще й підказку:

- 1) в слові 2 букви, що позначають голосні звуки;
- 2) 2 букви, що позначають приголосні звуки;
- 3) наголос падає на другий склад.

І тоді учні, назвавши якусь одну букву, швидко здогадуються, яке це слово. На зворотньому боці табло це слово написано, повертаю і

показую. Діти переконуються, що вгадали правильно. Такі табло виготовлені на кожне словникове слово.

Або ось інша гра – «Граматичний брейн-ринг». На кожному ряду в класі сидить найкмітливіший учень - інтелектуал, який тримає червоний жетон. Після того, як я прочитаю завдання - "підказку" для відгадування словникового слова, цей учень відразу піднімає вгору червоний жетон і учні з його ряду називають слово. Перемагає той ряд-команда, яка відгадала найбільшу кількість слів.

Наприклад:

- 1) господар поля (агроном):
- 2) міра довжини (дециметр)
- 3) матеріал для покриття доріг (асфальт) і т.п.

Вважаю цю роботу надзвичайно пізнавальною, бо вона розвиває логічне мислення, пам'ять, розширює знання дітей з різних навчальних дисциплін, кругозір, вчить орієнтуватись у навколишньому житті. Разом з пам'яттю включається і зорове сприймання. Кожне словникове слово має бути пояснене за тлумачним словником. Я ж написала до них пояснення так, щоб учням було зрозуміло, враховуючи їх вік.

Наприклад:

- 1) персиковий "родич" солодкий, як мед (абрикос);
- 2) без цього не можна відправити листа бабусі (адреса);

- 3) пишні квіти, які з школярами у вересні ідуть до школи (айстра);
- 4) господар широких полів (агроном);
- 5) рослина з розпущеним волоссям (кукурудза);
- 6) з дитинства горбата тварина (верблюду);
- 7) скляний палац для риб (акваріум);
- 8) подяка за добро (спасибі);
- 9) автомобільний напій (бензин) і т.п.

На уроках, де закріплюються вивчені словникові слова, учні користуються орфографічним словником М. Стефанцева. А щоб швидше знайти словникове слово, у словниковому планшеті і на класній таблиці словникових слів стоїть номер сторінки словника, де записане це слово. Коли я пропоную учням знайти слово, з яким будемо працювати, учні можуть швидко знайти його у словнику

Наприклад:

1. абрикос 7

.....

16. вогнище 29

.....

25. електрика 46

.....

31. комбайн 66

.....

Робота із словниковими словами за планшетами допомагає заповнювати «паузи» на уроці, які виникають в результаті того, що одні учні виконують запропоновану роботу раніше, швидше, а інші - повільніше.

Або ще, коли працюю з групою учнів, що відстають у навчанні. І тоді я часто пропоную учням, які вільні від виконаного завдання, попрацювати за планшетом, записуючи в зошит, наприклад:

кожне п'яте слово, кожне сьоме, третє і т.п.

При перевірці виявляються і навички усного рахунку, бо не ті слова записали учні, які неправильно порахували. Можна цю роботу провести усно, запропонувавши учням тільки прочитати кожне сьоме, п'яте, десяте, третє і т.п. слово. При виконанні цього завдання включається зорове сприймання, пам'ять, логічне мислення.

Не завжди словникова робота проводиться в робочих зошитах. Перевірено, що швидше і з більшою результативністю проходить вона, коли учні записують словникові слова на подвійних картках через копіювальний папір. Це дає змогу вчителю реально визначити рівень знань учнів. При цьому верхній листок картки з прізвищем відривається вчителю для перевірки, а нижній учні перевіряють самі за словником-планшетом і бачать результат своєї роботи. Тут же можна запропонувати і взаємоперевірку в парах. Краще, ніж

говорив про словники М. Рильський, не скажеш. Та все ж дозволю собі висловити особисте відношення до словників своїми віршованими рядками:

*Словник для мови, як джерельні води,
Що тив би їх усе життя своє,
Словник - це мовний скарб мого народу,
Це найцінніше, що у мові є.*